

SZABÓ DEZSŐ

TENGER ÉS TEMETŐ

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B.

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-90-5

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

Tartalom

TENGER ÉS TEMETŐ.....	4
PATKÓ ISTVÁN HALÁLA.....	6
A KIS MARCO MEGVÁLTÁSA.....	36
A JÓ TEMETŐ	63
HALLEJUJA.....	83
ECCE HOMO*	111
A GONDVISELÉS ÚTJAI	130

Érezte, hogy az egész szemébe tarkuló világ, jókul és gonoszokul vergődők: mind, mind ő maga s hogy egy és oszthatatlan tragédia embernek lenni.

Szezám tárulj.

TENGER ÉS TEMETŐ

Mióta írásba internált az élet: egyetlenegy művet írok. Ez a mű mindig egész és sohasem lesz befejezve. Ha még írok hozzá: a mű teljesebb arcú, de nem egészebb. Ha csak egy darabját írtam volna meg: a mű nem kevésbé egész és sohasem torzó.

Ez a mű az emberi sírás. Ez a mű az emberi kacagás. Ez a mű az édesanyám csókja.

Az ő mély csókjában kaptam két ízedet, óh világ. Ez a csók adta belém minden öröm húrját. És elmegyek a tavaszi pipacs mellett s szétmelegszik bennem a termő föld édes öröme. És lelkem jó és puha, mint gyermekszájnak megszakított friss kenyér. Elmegyek a szerelmes pár mellett s bennem tudódik meg örömük mély titka és én leszek életük kilobogó kacagása. Elmegyek a gyermekek mellett. Szemeik tág meséje belém merül, kis szájuk kacagása testem édes csiklandásai. Szívemben piheg apró szívük s apja vagyok minden gyermeknek, a világnak.

Az ő csókja adta belém minden sírás húrját. Oh, ne üssetek gyermekek, ne éheztessetek szegényt, ne raboljátok ki munkáskezet! Mert én fájok, én éhezek, bennem vet lángot a lázadás. Mindenki engem bánt, aki bánt valakit.

Jaj, most fekete záporok verik a világot. Sáros lett a föld és újból elesett az ember. Mit vetsz, te szegény magvető?

Mit vetsz, te szegény magvető, hogy olyan irtózatossá a vetés? Véres kalászkok, fekete kalászkok: mindenképpen halált eszel. Oh Ézsau, örök vak óriás, már lencsét sem tesznek táladba az ügyes símakezők.

Most fekete szőlőben szüretelek, keserű bort mérek. Keserű borodat emberi nyomorúság. Hadd marja az ajkak és gyűljön meg a szívekben. Hogy legyen egy ablak a remény felé.

Oh, Krisztus, te is ott voltál az édesanyám csókjában. És a te öt sebed most is megvéd tőlem. De te is engedd, hogy elsíriam a másik sírást: éhes az ember és nehéz lett az Isten.

Sötét robogással visznek lovaim. Rohannak a tájak, rohan a világ. Elmarad a láz, a vágy s minden cécója a játékos életnek. Mint szőke lányok daloló csapata, elmaradnak a kacagások. Előttem van az örök tenger.

Előttem a tenger, hátam mögött a temető. Tenger zúgása, holtak beszéde az én életem. De átüt rajtuk az emberi sírás. És már csak sírás bennem az édesanyám.

Eljönnek hozzám a szegény gyermekek, eljönnek a megütött emberek, az elhagyottak, a kijátszottak, a másoknak termők eljönnek. És szólnak: - Hol van a sírásunk, adj a sírásunkból, mert megszakadunk! Sírd a sírásunkat, hogy jajgatásunk legyen hadsereg s nehéz vértetű katonák a könnyeink.

Egyedül az éjszakában, vak kietlenségben egyedül sírom a sírásukat. Íme: temető a hárfám, tenger a zongorám. Rajtuk zúgatom fel nehéz zokogásod, megvert emberi szív. Lesz-e pirkadás, hősi szánsalom, szent összefogás? Oh, tenger, óh, temető, óh, végtelen emberi nyomorúság!

Soriban, a Liguriai tenger partján, 1925 január 1-én.

Szabó Dezső.

PATKÓ ISTVÁN HALÁLA

1.

A két ló kényes-dacosan kapálta a földet a könnyű szekér előtt. Nem mintha türelmetlenkedtek volna. Olyan jó volt ott állani a megszokott ház: a jó zabocska, friss fű és édes kortyok otthona előtt. Ott állani a szeptemberi szelíd reggelben, a rezedá, öszirozsa és késői violák emberi bánatában. Vickándoztak, mert fiatalok és szépek voltak: meghaltak volna, ha egy percig nem pazarolják az erejüket. Az öreg Patkóné már fenn ült a szekeren, ölében egy nagy elemózsiás batyuval. Hátról a saroglyában már fel

volt kötve a nagy láda. Ott ült már Patkó Mária is, a szokatlan utazás ünnepélyességével, az anyjával szemben a kis ülésen. Ő volt a dúsgazdag parasztcsalád egyetlen lánya, a fiatal Balogh Feri friss felesége. A Marci gyermek is a bakon ült már, dicsőséges új ostorával, gyermekszemei kék örömeivel. A kis béresgyerek hajtja majd vissza az állomástól a megürült szekeret. Balogh Feri is kifordult a kapun. Komoly, szép fiatal arcát odafordította a fehérnépek felé:

- Nem lelem seholsem. A jó isten tudja, hova bujt.

Most már felhős lett az asszonyok képe is. Nagy szedelőzködéssel újból szálltak a szekérről. A gazda, az öreg Patkó István hiányzott, pedig miatta volt az egész utazási céció. Mikor a szekér előállott, még ott buzgólkodott a pakolózás körül. Megvizsgálta: biztosan áll-e a láda a saroglyában, gazda szemeivel végigbabrálta a szekeret, a lovakat. Megkérdezte az öregasszonytól: nem felejtett-e el valamit. Egyszer aztán, az indulás pillanatában eltűnt. És a Feri hiába kutatta át a házat, az istálót, a pajtákat: nyoma sem volt.

Patkó István őkegyelme volt a szó ősi, széles palástu értelmében. Földtől, naptól, munkától koronázott parasztkirály, akinek neve nemcsak Visnyón: de súlyos volt az egész Bükkalján. Már apjától szép életet örökölt. De a viharos erejű férfi száz élettől lett az anyag lelke. És az életbe lökött anyag hálás volt a nagy megindítóhoz: pénz ragadt a pénzhez, föld ragadt a földhöz s Patkó István lassanként a Bükkalja leggazdagabb parasztja lett. Visnyón még az Isten is csak belőle élt: úrasztalára terítőt,

toronyra új fedelet, úrvacsorához úr testét-vérét, papnak bő ünnepi ajándékokat ő adott. A háboru alatt a nagy vagyon még jobban megdagadt, mint a sok élesztős kenyér. Hanem a forradalmak után a halál azt mondotta: - Túl nagy legény már nekem ez a visnyói Patkó István. - És sunyi apró fogaival nekiesett a parasztkirály tüdejének. Rágta hétfőn, rágta kedden, rágta a többi napokon s az új héttel újból kezdte. Még vasárnapot sem tartott az istentelen. És a tölgyfa-fakadású, zömök, bikát megtorpantó hatalmas paraszt kezdett mássá lenni. Izmai megfogyatkoztak, bőre feltáskásodott az elszegényült testen, járása határozatlan lett, arcára kiizzott a csontkovács parazsa, szemeiben különös bolygó tűz kísértett. De nem hagyta magát, de azértist dobantott a halálnak, de fokozott lázzal végezte az élet műveit. Orvost nem hivatott, patikaszer nem vett, testét nem kímélte. Jaj, de az ekevas jobbra-balra rándult a kezében. Jaj, de a munka hajlásai után néha napokig nem tudott kiegyenesedni. - Milyen furcsa görbe ember vagy, - rikácsolta a halál. - Látod, hogy én vagyok a legény a csárdában.

Egyszer aztán ágynak esett. Csúf kriptás köhögéssel kongatta a halál a koporsót mellében és nagy lázai voltak. Mégis - tudtán kívül - orvost kellett hívni. Az orvosoknak van feje. Ez nagyon jó dolog. Mert ha nagy emberi bibit látnak, van mit csinálniok. Csóválják a fejüket. A szilvási doktor nagyon csóválta a fejét, mert tudta, hogy a parasztkirálynál megfizetik ezt a fáradságot. Aztán kijelentette, hogy a nehéz visnyói telet nem bírná ki a beteg. Le kell vinni Olaszország lanyha mosolygásába. Ott

nem fogja munkára prédálni a testét. A nyugalom, a nap, a lágy levegő újból embert csinálnak belőle.

Nagy leülés történt a Patkó-családban erre a tanácsra. Eleinte nem akartak hinni a füleiknek, hogy ilyen nagyságos, méltóságos, kegyelmes szert lehet ajánlani egy paraszti halál ellen. Életért menni Olaszországba, a Riviérára, vagy hogy a fenébe hívják! Tavaly a szilvási gróf feleségének, a kegyelmes Tiratelli grófnénak ajánlotta ezt az orvos. Annak az ősei már a tizenhatodik században, mint főrendiházi tagok fosztogatták a vidéket. Tiratelli Rudolf, mint volt főispán rabolta ki a dédesi templomot a tizenhetedik század elején. És most ők is ott keressenek gyógyulást, ők, akiknek minden apja földfelé hajló, uraknak kalapot emelő, papnak kezén-járó paraszt volt. De már tetszett is nekik a rangos tanács: a föld gögje, a pénz gögje odaduzzadt a halál orra elé. Hiszen a fiatalok is csak féléves házások, hadd lássanak ők is világot, van miből. Hány úri pár megy oda, akik egy napig sem tudnának enni adni az ő malacáiknak. És mikor az orvos megmondta, hogy ő egy pár nap múlva már úgyis lemegy a feleségével Olaszországba, ott jó helyet fog csinálni nekik és várja őket: az egész család beadta a derekát. Csak az öreg nem akart hallani a dolog felől. Majd meggyógyítja őt a forralt bor, a szilvórium, a bodza-tea s a munka: a földdel bajoskodó, földet ölelő drága munka. De egy hajnalban nagyon rázta a halál. Felkelt, kíváncszorgott a tornácra. Köhécselt, köhécselt s nézte az udvart, a telket, a falut. És amint ős-paraszti teste érezte a violák illatát, hallotta a felébredt tehenek csendes harapását, látta a leánya piros kendőjét egy szegen és beszívta a mezőkről idesíró szénaszagot: meglátta, hogy

ezt az életet érdemes mindennel megfizetni. Nagy dacosbús biccentéssel ráhagyta a családja akaratát.

A család nyugtalanul, az ismeretlen felé ijedő arccal ment vissza a házba. Az öregasszony szelíd hívással kérlelt:

- Pista, Pista te, hol a csudába vagy?

Senki sem felelt. A ház, az udvar hallgattak. Mert a dolgok lelke megvakul, ha az emberi élet kiköltözik közülök. Csak a mindennapi dörzsölődéssel válnak olyan emberféle mély lélekké. De mikor szétkerestek a hátulsó nagy kertben, valahonnan köhécselés hallatszott. Az öregasszony nagy haragos szeretettel korholt:

- Pista te, merre kajtatsz? Még elkészünk, né!

Ünnepi ruhában, fekete magyar kalappal a fején: Patkó István egy körtefa előtt állott. A gyümölcsök már kiaranylottak a megbíborult lombok közül s nehéz illatban mondták a föld dús szeretetét. Az öreg nehéz szavakkal szólt:

- Valami bántja ezt a fát. Terem, terem, de én látom, hogy már sínylik valamiben. Talán egy kis trágya a gyökere körül segíteni fog.

- Apám, siessen, lekésünk a vonatról, - sürgette Balogh Feri.

Az öreg megtágult eres-kék szemeiben nagy csodálkozás volt:

- A vonatról? - kérdezte különös, távoli hangon.

Aztán megrezzent. Súlyos megadással mondta:

- Menjünk, hát menjünk.

A család hallgatagon követte az öreget az indulásra kész szekér felé. Az egyszerű lelkek összefáztak. Mert vak tapogatással érezték, hogy idegen lélek szárnyai verdesnek az elhomályosult parasztban.

2.

Ment, ment a lovatlan vaskocsi, vitte a parasztkirályt idegen tarlók felé. Patkó István behúzódott a harmadik osztály egyik szegletébe, behúzódott a bánatába, hallgatott. Öreg kék szemei szürkévé homályosulva látástalanul fordultak a domború világ felé. Látszott: befelé néznek. Leígezt, dermedt nézéssel néznek a benn rágdosó rémre. Csak néha hullott le róla egy sóhajtás, mint késői levél a megvetkezett fáról.

Az övéi aggódó kérdéseire, anyáskodó babusgatásaira röviden, egy-két szóval, vagy egy néma legyintéssel felelt. Az elemózsiás batyuból sem igen fogyasztott. Ünött és szomorú volt. Mint aki elvesztette létezése értelmét. Mint akinek mindegy már minden.

Egyszer mégis visszajött arcára a régi családba nőtt, földbe nőtt, jövőbe nőtt apa-paraszt. A vonat már közel loholt

Trieszt felé, gyertyátlan sűrű éjszakában. Az öreg Patkóné, előre hullatva fejét, bölcsős ringásokkal aludt. Az öreg úr kiment az árnyékszékre. A fiatalok felhasználták ezt az alkalmat s egy rég esedékes nagy csókban tapadtak össze. Az öreg már visszatért, de a két egybezuhogott fiatal fejtől nem tudott a helyéhez férni. Állt és várt. Azok aztán egyszer csak megérezték a vén test árnyékát, szétrebbentek. Máskor, ha effélén kapta őket az öreg úr, rájuk zsémbelt, hogy az effélét hagyják akkorra, mikor maguk vannak, rendes ember nem végzi piacon az ilyesmit. Most hallgatag-szelíden helyére ült. Nézte, nézte a fiatal párt. Szemei felkékültek s valami távoli emlékezet tette lágy meleggé őket. Az ajkára is szűrődött valami mosolygás-féle. Kinyújtotta jobb kezét, megsimította vele lánya fonatos szép barna haját. Csendes hangon mondta:

- Aztán a fűzek mellé jövőben rozstot vessetek. Már öt éve nem volt rozssal bevetve. Pedig jó föld. Igen alkalmas föld.

Köhögés rázta meg s megint elborult az arca. Nem is lehetett szavát venni másnap délig. Pedig alig pitymallott s már rohantak a vonat elé Olaszország csodái. A két fiatal ámult, sikoltott, nevetett, szörnyült. Még az öregasszony vén életét is meglódította a sok új dolog s úgy jött belőle a csodálkozás, mint hóból lett patak a hegyből. Az öreg úr nem szólt, nem látott, nem hallott semmit, nem érdekelte semmi.

Mert rossz vonatra ültek fel: a desenzanói állomásnál le kellett szállniok. Három és fél órát vártak itt a genuai vonatra. Nagyon szép őszi délután volt s a Garda-tó óriási

kék mosolygásával elhitette, hogy érdemes születni, élni s végezni az ezekkel járó bajoskodásokat. Az őszi sugarak áthímezték arannyal a paraszt család fekete aggódását s burkolt lelkük megérezte az őszi mezők hívását. Az országúton besétáltak az idegen föld mezőibe. Mindenfelé szétszórt kis házak, tarlók, őszi kertek. Az öreg úr meg-megállott, hátramaradt vagy előre matatott. Növények felé hajolt, botjával meg-megturkálta a földet. Néha felmarkolt egy rögöt, szétmorzsolta, megszagolta, szájához vitte. Néha fejét csóválta, néha morgott vagy csodálkozás volt szemeiben.

Egyszer csak megtorpant, mintha parittyakő ütötte volna mellen. Fejét felvetette, szemei vérrel bővült erekkel dagadtak egy irányba, kezei ütésre emelkedtek. Aztán, visszalobbant erővel, éktelen káromkodással rohant nézése irányába:

- B.... azt a lusta istenit az apádnak! Hát van-e embernek való lelked, te bitang, he!

Egy oldalutacsán egy szénával halmozott szekér jött. A széna csak úgy léhán volt feldobva a szekérre, nyomórúd, lánc nem szorította a szekérhez. Mindegyre le is esett egy csomó az útra, mindenki prédájára. A lovak mellett egy mezítlábas fiúcska ámbolygott s belefütyörészett az Isten tágas dicsőségébe.

Az öreg odarohant. Megkapta a lovakat, megállította a szekeret. Felemelte a botját:

- Hát te gazember, talán lopta apád ezt a szénát, hogy így prédáld az Isten áldását! Hát így kell felrakni a drága szénát a szekérre!

A bot lesujtott s ha a kis talián félre nem ugrik, nehéz lett volna neki a Patkó István igazsága. A gyermek, aki egy kukkot sem értett a dologból, elkezdett éktelenül kiáltozni. Az itt-ott dolgozó emberek felfigyeltek, többen már futottak is arrafelé. A család rémülten szaladt az öreg úrhoz. Balogh Feri szelíd erőszakkal húzogatta az öreg karját:

- Édes apám, édesapám, jöjjön. Úgysem érti kendet ez a gyerek.

- Menj, mert mindjárt rád is húzok egyet ezzel a bottal! Hát nem fáj a lelked azért a drága szénáért? Nézd, nézd, hogy szétprédálta a csunya varangybéka.

Mohó nekivetődéssel kezdte felszedni a szénacsomókat a földről. Megdörzsölte ujjai közt, beléjük szagolt. Az öreg asszony sírástól hajló nehéz kéréssel kérte:

- Pista, Pista lelkem, gyere térjünk vissza, lekésünk a vonatról.

- Te is mindig a haszontalannak fogod pártját, - förmedt rá az öreg. - Neked mindenki jó, csakhogy ellenkezhess velem.

Alig tudták elhúzni az öreget az odafutott olaszok már-már öklös csodálkozása elől. Az öregasszony mentegette is

előttük a dolgot ékes, szelíd hajlású, szép visnyói szavakkal. De azok nagyon furcsa emberek voltak s nem értették a Patkóné emberségét. Balogh Feri aztán egy lírát nyomott a megijesztett gyermek markába. Erre annak kicsordult a lelke zsírja s nagy örömmel fényesítette be az arcát. Már hangosan, énekelve kacagott. Ez már világos beszéd volt. És nagyon jó dolog lehetett az is, amit erre a taliánok a paraszt család felé kalatyoltak.

Az öreg úr egész éjszaka nagyon nyűgös volt, Elborusodott homlokán ott nehezedett a felgyűlt harag. Most már veszekedett is az agg ellenséggel s minden köhögés után káromkodott egy csunyát. Szidta az Istent, a fiát, a fia anyját: mért teremtenek tüdőbajt és rosszul rakott szénás szekeret, ha olyan nagyon kegyesek. A család elszunyadva ringott a vonat-lámpa sápadt világában. A rohanó vonat úgy vonaglott át az éjszakán, mint egy hosszú zokogás. És megállva minden kanyarulónál, előre futva, bevárva a vonatot, a halál be-bevigyorgott a megtántorult paraszthoz: - Nő, öreg, kész vagy? - De a parasztkirály magára vonta haragja nehéz palástját s nem vette észre. Előre hajolt s homlokán nehéz zimankóval dörmögte az idegen éjszakába:

- A fene a kölykit egye meg! Így bánni azzal a drága szénával!

3.

Megérkeztek Genuába. A szilvási orvos ígéretéhez híven, ott várta őket fiatal feleségével az állomáson. Nagyon cukrosak, nagyon áradók voltak a nehéz zsebű parasztok iránt. Az öreg asszonyt aranyos nénikének, Máriát édes Mariskámnak, Balogh Ferit maga jó embernek szólította az orvos felesége, aki minden valaha látott népszínmű hangeltérését és szólásait igyekezett visszaemlékezni. Egyszer, pláne, sikerült neki rávillanni erre a kérdésre: - Nemde, aranyos nénike, jól aludtak a vonaton? - Ez a *nemde* roppant irodalmi önérzettel töltötte meg a kis asszonykát s egy maroquin-be kötött Beniczkyné-Bajza Lenkének érezte magát.

Az orvos, aki már gyermekkori kátéjából tudta, hogy az ember két részből áll: úgymint lélekből és testből, lelki kúrával is próbált offenzívázni a halál ellen. Nem vitte át őket egyenesen Nervibe, hanem megmutogatta előbb Genua bámulnivalóit. Hadd szórakozzék a beteg, hiszen emlékezett, hogy első orvosi vizsgáján igen sok jót kellett mondania a helyes lelki elfoglaltság jó hatásáról. Először is a kikötőbe vitte őket. A parasztkirály most látott először tengert, mert az úton az éjszaka ellopta előlük a kilátást. Az övéi ámultak e faltalan élet óriási nyüzsgésén s mint valami frissen felfedezett indiánok, apró kiáltások piros dárdáit dobálták a levegőbe. Patkó István nézte a vizet és hallgatott. De lefelé súlyosodott homlokán látszott, hogy valami gondolat küzködik benne. Arcán olyan tétova szorongás volt, mint mikor valaki az utat keresi. Egyszer csak megszólalt:

- Aztán, doktor úr, így víz ez mind tovább is?

Az orvos ismeretterjesztő volt, mint egy kézi lekszikon:

- Bizony, bátyámuram, ez mind víz. Ez még csak a Liguriai tenger, kis része a Földközi-tengernek. Az pedig kis része a világóceánnak, mely különböző néven beborítja az egész világot. Az egész föld, ami van a világon, az öt világrész és a szigetek, csak egy kicsi részét teszik ki ennek a tengernek.

Az öreg furcsa, gyanus szemeket szúrt az orvosba:

- Aztán minek az a sok víz? Hát hol terem itt a kenyér?

Az orvos kacagott:

- Bizony, bátyám, itt kevés terem. Az olaszok behozatalra szorulnak, amerikai és magyar lisztre. A magyar liszt, kitűnő fajsúlyával, mindenütt kedvelt árucikk.

- Hát akkor mehetünk, - mondta az öreg és hátat fordított a tengernek.

Fáradtan, lelógó fejjel baktatott a társaság szélén. Az orvos alig tudta odahúzni a figyelmét valamihez. Nagy bajjal evickéltek a szűk uccák szörnyű tolongásában, melyek bűdösek és árnyékosok voltak. Az ablakokon s az uccán áthúzott köteleken ezrivel lógott a száradó fehérnemű. Patkó Mária, amint a sok fehér férfi lábszár rángott, vonaglott, illetlenkedett a szélben, elpirult és odadugta arcát a Feri melléhez. Az öreg asszonyból ki is pattogott a tisztesség: - A fene egye meg a sok szégyentelenjét, más tisztességes ember eldugja az efféléjét.